

TASARRUF DÜZEYİ : TEORİLER VE BELİRLENMESİ*

Nisfet UZAY**

GİRİŞ

Tasarruflar, bilhassa iç tasarruflar, gelişmekte olan ülkeler için kalkınmanın en önemli finansman kaynaklarından biridir. Tasarruf, gelirin tüketilmeyen kısmı olarak tanımlanır. Ancak tasarruf kişi, firma ve devlet açısından farklı şekillerde ele alınabilir. Tasarruf her üçü içinde gelir ve harcama arasındaki fark olmakla beraber kişiler için bireysel tasarruf, firma açısından amortisman payları ve dağıtılmamış kârlar, devlet açısından ise vergi hasılatı ile cari ve transfer harcamaların farkı şeklinde görülmektedir (1). Bu tasarrufların toplamı; «gayri safi toplam tasarrufu» oluşturur.

Tasarruflar tasarrufun kaynağı, tasarrufu yapan birimler ve tasarrufun yapılış şekli açısından bir sınıflamaya tâbi tutulabilir.

Tasarrufları tasarrufun kaynağı açısından şöyle bir sınıflamaya tâbi tutabiliriz :

- 1— İç Tasarruflar
- 2— Dış Tasarruflar

Tasarrufu yapan birimler açısından ise;

- 1— Kamu Tasarrufları
- 2— Özel Tasarruflar
  - a) Kurumsal Tasarruflar
  - b) Hanehalkı Tasarrufları

şeklinde bir sınıflamaya tâbi tutabiliriz. Özel ve kamu tasarrufları toplamı toplam iç tasarrufları oluşturmaktadır.

(*) Bu çalışma Kalkınmanın İç Kaynaklarla Finansmanı (Erciyes Ün. Sosyal Bilimler Ens., Kayseri 1991) isimli tezimin bir bölümünden özetlenmiştir.

(**) Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Araştırma Görevlisi

(1) Seyfullah Çevik, «Tasarrufların Yönlendirilmesinde Devletin Rolü», **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Sayı 5, Mayıs 1988, s. 55.

Ayrıca tasarruflar yapılaş şekillerine göre de;

1— Gönüllü Tasarruflar

2— Zorunlu Tasarruflar, olarak ikiye ayrılabilir.

Gelişmekte olan ülkeler için iç tasarrufların artırılması büyük bir önem taşımaktadır. Bunun sebeplerini şöyle sıralayabiliriz :

1— Tasarruflar fakirliğin fasit dairesini kırmak için yatırımların güvenilir bir kaynağıdır.

2— Reel tasarruf hacminin artırılması iktisadi kalkınmanın motoru olan yatırımların enflasyon yaratmadan gerçekleştirilmesi açısından önemlidir (2). Çünkü tasarruflar ,

a) Yatırımların emisyonu artırarak finanse edilmesini önler,

b) Tüketimi kısar.

Bu iki sebep birleşerek iç tasarrufların antienflasyonist gücünü oluşturur (3).

3— Tasarruflar sermaye birikimi ve üretim tekniği değişmeleri ile birlikte ekonominin gelişmesinde anahtar bir rol oynamaktadır.

4— Tasarruflar güçlü ve sürdürülebilir bir büyüme sağlamak, dış dengeyi temin etmek ve dış finansman kaynaklarına olan ihtiyacı azaltmak açısından önem taşımaktadır (4).

İç tasarruflar, kalkınmanın finansmanı açısından bu denli bir önem taşımaya rağmen gelişmekte olan ülkelerde yetersizdir. Yatırımların, dolayısıyla kalkınma hızının artırılması ,finansman açısından bu denli önemli olan tasarruflardaki bir artışa ve bu artışın verimli alanlara yönelmesine bağlı olacaktır. Yani ekonomik gelişme, sektörel gelişmelere bağlı olarak artan gelirin gittikçe daha fazla bir kısmının tasarruflara ayrılmasını gerekli kılacaktır (5). Dolayısıyla gelişmekte olan ülkeler için tasarrufların artırılması büyük önem taşır.

(2) Gerald M. Meier, **Leading Issues in Economic Development**, Oxford University Press, 1971, s. 186.

(3) Ahmet Kılıçbay, **Türk Ekonomisi (Modeller, Politikalar, Stratejiler)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1991, s. 206.

(4) Bijan Aghevli and James Boughton, «National Saving and the World Economy», **Finance and Development**, Vol. 27, No: 2, June 1990, s. 2.

(5) Cihan Dura, **Türkiye Ekonomisi**, Kayseri, 1989, s. 142.

Tasarrufların (6) artırılması için hangi politikaların uygulanması gerektiğinin ortaya konulması, tasarrufları belirleyen faktörlerin bilinmesini gerektirir. Bu makalede bazı iktisatçıların tasarruflar konusundaki düşüncelerine yer verilerek, bu düşüncelerin sentezinden hareketle tasarrufları belirleyen faktörlere ulaşılmaya çalışılacaktır. Klasikler, Keynes ve diğer günümüz iktisatçılarından Modigliani ve arkadaşları ile, diğerlerine göre farklı bir tasarruf teorisi geliştirmiş olan U Tun Wai'nin tasarruflar konusundaki düşünceleri temel çalışmalardan özetlenecek ve sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

I— TASARRUF DÜZEYİNİ AÇIKLAYAN TEORİLER :

Tasarrufları belirleyen faktörlere ulaşabilmek için, tasarruf düzeyini açıklayan teorileri incelemek faydalı olacaktır.

Tasarruf düzeyini açıklayan çeşitli teorileri; Faiz Oranı Teorileri, Keynes'ci Teori ve Diğer Teoriler olmak üzere üç başlık altında toplayarak inceleyebiliriz. Bunları kısaca görelim (7) :

A— Faiz Oranı Teorileri :

Faiz oranı teorileri Klasik Okul İktisatçıları tarafından savunulmuştur. Bu iktisatçılar faizi tüketimden vazgeçirmek için yapılan ödeme, beklemenin ödülü veya kullanılan fonlar için yapılan karşılık olarak kabul ederler. Bu nedenle, yüksek faiz oranı tasarruf miktarını artıracaktır. Ayrıca Klasiklere göre tasarruf ve yatırım, kâr haddinin bir fonksiyonudur. Tasarruf ve yatırım yapan sınıf kapitalistlerdir. Ekonominin gelişmesi tasarruf ve yatırıma, bunlar da kâr haddine bağlıdır. Buna göre kâr haddini düşürecek etkenler, klasik düşüncede ekonomiyi durgunluğa götüren nedenler sayılır.

B— Keynes'ci Teori :

Keynes'e göre, tasarruf faiz haddinin değil, gelirin bir fonksiyonudur. Bir ferдин tasarruf eğiliminin artması demek, o fertle iktisadi ilişki halinde bulunan diğer fertlerin gelirin azalması demektir. Keynes milli gelir artışlarında tasarrufa özel bir önem vermemiş, tüketim harcamaları artışının tasarruf ve yatırım harcamalarının eksikliğini giderebileceğini ileri sürmüştür (8).

(6) Makalenin bundan sonraki bölümlerinde tasarruf kavramı, iç tasarruf anlamında kullanılacaktır.

(7) U Tun Wai, «Mali Piyasaların Kalkınmadaki Rolü», **Maliye Dergisi**, (Çev. Sami Kazıcı), Sayı 88, Kasım-Aralık 1988, s. 71.

(8) Tüketim harcamalarında artış yoluyla milil gelirin artırılması çoğaltan katsayısal olur. Çoğaltan katsayısı $k = 1/(1-(dC/dY)) = 1/(1-MPC)$ dir. Buna göre dC/dY ya da MPC (marjinal tüketim temayülü) ne kadar büyük olursa gelirdeki değişme $dY = dI (1/(1-(dC/dY))) = dI \cdot k$ kadar büyük olur. Eğer dI artırılmıyorsa dC/dY 'nin artırılması Y 'nin yükselmesine sebep olur.

Ancak Keynes tam istihdam seviyesine ulaşmış bir ekonomiyle, tam istihdam seviyesi altındaki bir ekonominin şartları arasında bir ayırım yapmıştır (9). Tam istihdam seviyesine ulaşmış bir ekonomide tüketim eğiliminin artması, yatırım malları üreten endüstrilerdeki üretim faktörlerinin tüketim malları üreten endüstrilere kaymasına yol açacaktır. Böylece tüketim artışı yatırımların azalmasıyla sonuçlanacaktır.

Keynes'e göre ekonomi tam istihdam seviyesine ulaştığında tasarruflar önem kazanacaktır ve tam istihdam seviyesinde sermaye birikiminin sınırını «tam istihdam seviyesi tasarruf hacmi» belirleyecektir.

Keynes'ci teoriye göre, gelişmekte olan ülkelerde (kısa dönemde ekonomi tam istihdamda varsayıldığından) tüketim artışıyla gelir artışı sağlanması mümkün değildir. Dolayısıyla Keynes'ci Teoride, tasarruf artışı sağlanması büyük bir önem kazanmaktadır.

C— Diğer Teoriler :

Modigliani ve diğerlerine göre kişinin yaşamı boyunca yani her yaşta tüketimi gelire bağlı olmaktadır (10). Buna göre sadece gelir düzeyinde değişimler meydana geldiğinde, tasarruf oranlarında da değişimler olması beklenir.

Bu görüşe göre; birey ilk işe başladığında negatif tasarrufta bulunacaktır. Ancak daha sonra harcamalarını karşılayacak geliri yükseldikçe pozitif tasarrufta bulunmaya başlayacaktır. Bireyler yaşamlarının daha sonraki safhalarında ise, çocuklarını yetiştirmek, ev almak vb. gibi ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra tasarruflarını daha da artacaktır. Bu teori tasarruf modeli farklılıklarını, bireylerin yaşlarına göre açıklamaktadır.

Yine Modigliani ve arkadaşlarına göre tasarrufları harekete geçiren ana unsur, insanların emeklilik dönemlerinde ihtiyaçlarını karşılayacak mali güce sahip olmak istemeleridir (11). Böylece bireyler çalıştıkları yıllar boyunca tasarruf etmekte ve emeklilikleri sırasında bu tasarrufları kullanmaktadırlar.

(9) Vural Savaş, *Az Gelişmiş Memleketlerde Kalkınmanın Finansmanı*, Eskişehir, 1963, s. 70.

(10) Wai, Loc. cit., s. 71.

(11) Charles Yuji Horioka, «Why is Japan's Private Saving Rate So High?», *Finance and Development*, No : 4, Vol .23, December 1986, s. 22.

Durgun bir ekonomide genç insanların tasarrufları yaşlıların harcamalarını tamamen dengeleyecektir ve toplam hane halkı tasarrufları sıfır olacaktır. Buna karşılık ya nüfus ya da verimlilik artışının olduğu durumlarda hane halkı tasarrufları pozitif miktarlara ulaşacaktır. Çünkü genç insanların tasarrufları yaşlıların harcamalarını aşacaktır. Buna göre nüfus ve verimlilik oranı arttıkça, tasarruf oranının da artacağını söyleyebiliriz.

Modigliani, nüfus artışının kendiliğinden tasarruf oranlarını etkileyemeyeceğini, ancak emekli hane halkının çalışan hane halkına oranının tasarruf oranını etkileyebileceğini ileri sürmüştür (12).

Japonya'nın yüksek özel tasarruf oranının arkasında yatan en önemli unsur, Modigliani'nin belirttiği gibi, yaşlı nüfusun çalışan nüfusa oranının nisbeten düşük olmasıdır.

Bu unsurun tasarruflar üzerindeki olumlu etkisi Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1'de Japonya, Amerika Birleşik Devletleri ve OECD ülkelerini bazı önemli faktörler (kişi başına gelirin büyüme oranı, emeklilik yaşı, genç nüfusun çalışan nüfusa oranı, özel tasarruf oranı...), açısından karşılaştırmaktadır. Ayrıca bu faktörlerin tasarruflar üzerinde ne yönde etki gösterdiğini ortaya koymaktadır. Tablodaki artı (+) işareti olumlu katkıyı, eksi (—) işareti ise olumsuz katkıyı gösterir.

Japonya'nın özel tasarruf oranı (%22.7) hem ABD'nin (%10.4), hem de OECD ülkelerinin ortalamasından (%15.6) daha yüksektir. Japonya'nın özel tasarruf oranı ile ABD'nin tasarruf oranı karşılaştırıldığında aradaki fark tablo 2'de verilen faktörlerle açıklanabilir.

---

(12) İbid.

TABLO 1 : JAPONYA, ABD VE OECD ÜLKELERİNİN BELLİ BAŞLI BAZI FAKTÖRLER BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI (1976-1982)

FAKTÖR	JAPONYA	ABD	OECD ORTALAMASI (1)
Kişi Başına Faktör (US \$)	5946.2	8268.7	6165.6
Kişi Başına Gelirin Büyüme Oranı (%)	1.6	1.1	1.5
Kişi Başına Kamu Emeklilik Maaşı (65 yaşın üzerinde kişi başına özel milli gelirin yüzdesi olarak)	31.6	47.3	71.3
Genç Nüfusun Çalışan Nüfusa Oranı (%)	50.7	54.5	54.4
Yaşlı Nüfusun Çalışan Nüfusa Oranı (%)	15.0	20.0	22.6
Yaşlı Nüfusun İşgücüne Katılma Oranı (%)	50.2	24.3	21.5
Emeklilik Yaşı (yıl)	60.0	65.0	63.9
Özel Tasarruf Oranı	22.7	10.4	15.6

(1) 21 OECD ülkesini içermektedir. Ayrıca kamu emeklilik maaşı hesaplamalarında İzlanda hariç tutulmuştur.

Kaynak : Horioka, Loc. cit., s. 23.

Tablo 2'den de görüleceği gibi, ABD ile karşılaştırıldığında, Japonya'da yaşlı nüfusun çalışan nüfusa oranının düşük olması, bu ülkede yüksek tasarruf oranının %11.5'ini açıklamaktadır. Bu da Modigliani'nin görüşünü doğrulamaktadır.

Ayrıca bu modele göre; emeklilikte uzun bir hayat beklentisinin tasarruflar üzerinde pozitif bir etki yapacağı, buna karşılık yüksek emeklilik yaşının negatif bir etki doğuracağı söylenebilir (13). Devletin verdiği yaşlılık maaşı, emeklilik yılları için alternatif bir finansman kaynağı olup özel tasarrufları azaltma eğilimi gösterecektir.

(13) İbid.

TABLO 2 : JAPONYA'NIN YÜKSEK ÖZEL TASARRUF ORANINA
KATKIDA BULUNAN FAKTÖRLER (ABD İLE
KARŞILAŞTIRMALI OLARAK)

FAKTÖR	KATKI
Kişi başına gelirin yüksek Büyüme Oranı	+ 1.58
Yaşlı Nüfusun Çalışma Yaşındaki Nüfusa Oranı	+ 11.47
Genç Nüfusun Çalışan Nüfusa Oranının Düşüklüğü	+ 3.15
Yaşlı Nüfusun İşgücüne Katılma Oranının Yüksekliği	-11.13
Düşük Tüketici Fiyat Enflasyonu	-1.65
Kilometre Kare Başına Düşen Gayrisafi İç Üretimin Yüksekliği	+ 4.97
Düşük Kişi Başına Gelir (1)	+ 3.88
Aradaki Fark	+ 0.06
Özel Tasarruf Oranlarındaki Toplam Fark	+ 12.33

(1) Kişi başına gelirin özel tasarruf oranları üzerinde negatif etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Kaynak : Charles Yuji Horioka, Loc. cit. s. 24.

Diğer teoriler grubunda görüşüne yer vereceğimiz iktisatçılardan biri de U. Tun Wai'dir. U. Tun Wai, tam bir tasarruf teorisi oluşturmak üzere, tasarrufun yetenek, isteklilik (yani tasarrufta bulunma isteğinin derecesi) ve fırsat gibi üç sosyolojik faktörün fonksiyonu olduğunu ileri süren basit bir model geliştirmiştir (14). Ayrıca her bir sosyolojik faktörün ekonomik ve ekonomik olmayan faktörlere bağımlı olduğunu ileri sürmüştür. Model şu şekilde ifade edilmiştir (15) :

$$S = Q (A, W, O) \quad (1)$$

$$A = \mu (Y, N, K, \dots) \quad (2)$$

$$W = \beta (I, L, C, K_f, \dots) \quad (3)$$

$$O = \lambda (F, I_r, \dots) \quad (4)$$

(14) Wai, Loc. cit., s. 72.

(15) İbid., s. 73.

Yukarıdaki eşitliklerde S tasarrufu, A yeteneği, W istekliliği ve O fırsatı göstermektedir. Bir numaralı eşitlik tasarrufun yetenek, isteklilik ve fırsatın bir fonksiyonu olduğunu ifade etmektedir.

İki numaralı eşitlik ise, tasarruf yeteneğinin ulusal gelire (Y), bağımlılık oranına (veya yaş gruplarına göre nüfusun yapısına) (N) ve servet birikimine (K)... bağlı olduğunu göstermektedir. Tasarruf yeteneği gelir ve servet ile doğru, bağımlılık oranıyla ters orantılıdır.

Tasarruf istekliliğini ifade eden üç numaralı eşitlik faiz oranına (I), kişinin hayat safhasına (L), toplumdaki mevki gibi kültürel faktörlere (C), ülkeye sermaye girişine (Kf)... bağımlıdır. İsteklilik faiz oranı ile doğru, sermaye girişiyle ters orantılıdır. Hayat safhasıyla isteklilik arasındaki ilişkiye baktığımızda, istekliliğin hayat safhasının ilk aşamalarıyla ters, daha sonraki aşamalarıyla doğru orantılı olduğunu görebiliriz. Kültürel faktörler ise istekliliği hem olumlu hem de olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Dördüncü eşitlik yani tasarruf fırsatı (O) finansal kuruluşlara (F) ve sermayenin kullanım kârlılığı (Ir)... gibi faktörlerle bağlıdır. Tasarruf fırsatı her iki faktörle de doğru orantılıdır.

Ayrıca U. Tun Wai, 1950-69 dönemine ait 15 gelişmiş ve 21 gelişmekte olan ülke verilerine dayanarak yaptığı araştırma sonucunda tasarrufların finansal yapı, faiz oranı ve ulusal gelirle doğru, enflasyon ve yabancı sermaye akışıyla ters orantılı olduğunu göstermiştir (16).

Şimdi bu görüşlerden hareketle tasarrufları etkileyen belli başlı faktörleri belirleyebiliriz.

VII— TASARRUF DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ :

Bireyler elde ettikleri gelirin bir kısmını tüketirler, bir kısmını da tasarruf ederler ($Y=C+S$). Kapalı bir ekonomide $I=S$ olduğunda tasarruf düzeyinin belirlenmesi; ne kadar yatırım yapabileceğini, dolayısıyla kalkınma hızını belirlemek açısından önem kazanacaktır.

Elde edilen gelirin ne kadarının tüketilip, ne kadarının tasarruf edileceği ve bu tasarrufların alternatif yatırım alanlarından hangisine yöneleceğini etkileyen pek çok faktör vardır.

(16) İbid.

Tasarrufların artırılmasında tasarrufları etkileyen faktörler kadar, bireylerin harcama kararlarını etkileyen faktörler de önemlidir. Zira; harcama kararlarını etkileyen faktörlerdeki olumlu yöndeki değişmeler, tasarruflarda bir azalmaya yol açacaktır. Bu bakımdan tasarrufları artırmaya yönelik olarak izlenecek politikalarda, tasarrufu etkileyen faktörler kadar harcamayı etkileyen faktörler de dikkate alınmalıdır.

Dolayısıyla aşağıda sırasıyla tüketim harcamalarını, tasarrufları ve bu tasarrufların alternatif yatırım alanlarından hangisine yöneleceğini belirleyen faktörler üzerinde durulacaktır.

A— Tüketim Harcamalarını Etkileyen Faktörler :

Bireylerin alacakları tasarruf kararları, kısa dönemde harcama kararlarından büyük ölçüde etkilenecektir. Bireylerin harcama kararlarını etkileyen faktörler şunlardır (17) :

1— Gelir Düzeyi : Kişinin gelir düzeyi harcama kararlarını büyük ölçüde etkileyecektir. Kişi temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra, gelirin kalan kısmını tasarruf edecektir. Eğer birey düşük düzeyde gelir elde ediyorsa tasarrufta bulunamayacaktır. Hatta geliri belli bir düzeyin altına inerse, birey hayat standardını devam ettirebilmek için, ya geçmişte yapmış olduğu tasarrufları harcaacaktır, ya da borçlanacaktır.

2— Zaman Gecikmeleri : Harcama alışkanlıklarının ayarlanmasında zaman gecikmeleri de harcama kararlarını etkiler. Şöyle ki, bir kişinin geliri arttığı zaman hayat standardını yeni gelirine göre ayarlaması için belli bir zaman geçecektir. Kişi bu uyumu sağlayana kadar kısa dönemde tasarrufunu artıracaktır.

3— Gelir ve Servetin Dağılımı : Toplumda gelir ve servetin dağılımı harcama kararlarını etkileyecektir. Gelir dağılımının adaletsiz olduğu durumlarda gelirin tüketime ayrılan kısmı az, tasarruf edilen kısmı daha fazla olacaktır. Çünkü gelir, daha çok tüketim eğilimi düşük, tasarruf eğilimi yüksek olan zengin sınıf elinde toplanacaktır.

Gelir dağılımında adalet sağlandığında ise, belli bir gelir düzeyinde daha fazla harcama yapılmasına, dolayısıyla daha az tasarrufa yol açacaktır.

(17) Demir Demirgil, »Türk Ekonomisinde Tasarruf Eğilimleri«, Para Sermaye Piyasası Dergisi, Yıl 7, Sayı 76, Haziran, s. 9.

4— **Yeni Malların Üretimi** : Teknolojik ilerlemeyle birlikte yeni tüketim mallarının ortaya çıkması ve daha önce lüks olarak görülen malların, birer temel ihtiyaç maddesi haline gelmesi harcamaları artırmaktadır.

5— **Tüketicilere Sağlanan Kolaylıklar** : Taksitli satışlar ve tüketicilere sağlanan diğer kredi kolaylıkları harcama miktarını daha da artıracaktır.

6— **Nüfus Yapısı** : Nüfusun yaş dağılımı da harcama kararları üzerinde etkili olur. Gençler daha fazla tüketimde bulunmaktadır. Buna göre eğer bir toplumda çalışma yaşına gelmemiş genç nüfus fazla ise, ortalama tüketim artacaktır; yaşlı nüfus fazla ise, ortalama tüketim azalacaktır.

Bireyler harcama kararı alırken yukarıda sayılan faktörlerin etkisi altında kalırlar. Dolayısıyla bu faktörlerde, harcama kararını olumlu yönde etkileyecek bir değişiklik meydana geldiğinde, tasarruflarda azalma görülür. Bu nedenle tasarrufları artırmaya yönelik bir politika, tasarrufları etkileyen faktörleri olduğu kadar harcamaları etkileyen faktörleri de dikkate almalıdır.

B— Tasarruf Düzeyini Etkileyen Faktörler :

Tasarrufları etkileyen faktörlerin belirlenmesi, tasarrufların artırılmasına yönelik olarak uygulanacak politikalar açısından önem kazanır. Genel olarak, tasarrufları etkileyen başlıca faktörler; gelir düzeyi, gelir çeşidi, faiz haddi, psikolojik tutum ve kurumsal çevredir (18). Bunları kısaca açıklayalım :

1— **Gelir Düzeyi** : Gelir düzeyiyle tasarruflar arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Gelir arttıkça tasarruf artan bir oranda yükselmektedir.

GOÜ'de gelir artsa dahi tasarrufların artırılmamasının önemli sebeplerinden biri, gösteriş etkisinin kuvvetli olmasıdır. Bu ülkelerde gelirin büyük bir kısmı gelişmiş ülke insanların yaşam şeklini taklit etmek için harcanmaktadır. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkeler için gelirle tasarruf arasında güçlü bir korelasyonun mevcut olduğunu söyleyemeyiz.

---

(18) İbid.

Ayrıca gelirin bireyler arasındaki dağılımı da, tasarruflar açısından önemli bir husustur. Gelir dağılımı adaletsiz olduğunda, tasarrufların daha fazla olması beklenir.

2— **Gelir Çeşidi** : Ayrıca tasarruflar, tasarruf sahibinin elde ettiği gelir çeşidine (kâr, ücret, rant...) göre de farklılık gösterecektir.

Kâr geliri elde eden birey, ücret geliri elde eden bireye oranla daha fazla tasarrufta bulunacaktır.

3— **Faiz Haddi** : Tasarrufların alt ve üst sınırı gelir seviyesi tarafından tayin edilmektedir. Ancak bu sınırlar arasında ne miktarda tasarrufta bulunacağını faiz haddi büyük ölçüde etkilemektedir (19). Bu sınırlar içinde faiz haddi yükseldikçe tasarruflar artmakta tüketim azalmakta; faiz hadleri düştükçe tasarruflar da azalmakta tüketim artmaktadır.

Bununla beraber reel faiz hadlerindeki bir değişimin tasarruflar üzerindeki net etkisini tam olarak belirlemek zordur (20). Ancak faiz hadelerindeki bir artışın cari tasarrufta artışı teşvik ederek gelecekteki geliri ve hanehalkının refahını artırması beklenir (21). Fakat yüksek bir faiz haddi cari tasarrufları teşvik edecektir. Bir çok ülkede yapılan istatistiki çalışmalar, son yıllarda faiz hadlerinde meydana gelen ılımlı değişmelerin tasarruflar üzerindeki net etkisinin küçük olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu etkinin küçük olması, faiz hadlerinin toplam tasarruflar üzerindeki ikame etkisi ve gelir etkisinin ters yönlere gelişmesinden kaynaklanabilir (22). Yani faiz haddi yükselince bireylerin gelirleri, dolaşısıyla tüketimleri artabilir (**Gelir etkisi**). Ancak faiz hadlerinin yükselmesinden dolayı fertler cari tüketimlerini kısarak, sonraki yıllarda yapacakları harcamaları da düşünebilirler (**İkame etkisi**). Bu iki ters etki birbirini dengelerse faiz hadlerinin tasarruflar üzerindeki etkisi küçük olacaktır.

Gelişmekte olan ülkelerde faiz hadlerinin tasarruflar üzerinde büyük bir etkisinin olduğu söylenemez. Çünkü, bu ülkelerde gelir seviyesi ancak bireylerin tüketimlerini karşılayacak seviyede olduğu için

(19) Kemalettin Koç, «Faiz Oranları, Enflasyon ve Tasarruflar», **Maliye Dergisi**, Sayı 58, Temmuz-Ağustos 1982, s. 3.

(20) Aghevli and Boughton, Loc. cit., s. 4.

(21) İbid., s. 3.

(22) Koç, Loc. cit., s. 3.

faiz hadlerindeki değişmelere karşı bireylerin tasarruflarını artırmaları beklenemez. Ayrıca faiz hadlerindeki bu yükselme, yatırımlar için kredi almanın (bankadan) maliyetini artırır. Dolayısıyla faiz hadlerindeki yükselmenin GOÜ'nin kalkınma çabalarına fazlaca destek sağlayacağı söylenemez.

4— Psikolojik Tutum : Her birey farklı bir çevre içinde yetişmektedir. Bireyler yetiştikleri çevreye bağlı olarak farklı tüketim ve tasarruflar eğilimi göstermektedirler. Bazı toplumlar yüksek tasarruf eğilimi gösterirken bir kısmı da gösteriş tüketimi etkisiyle daha az tasarrufta bulunurlar.

5— Kurumsal Çevre : Tasarruf ağırlıklı finansman modelleri, sadece tasarrufları değil, aynı zamanda bu tasarrufların mali sisteme yönelme oranının artırılmasını da amaçladığı sürece geçerlilik kazana- caktır (23). Çünkü gelişmekte olan ülkelerde, topluma hakim olan değer yargıları yüzünden tasarruflar altın, döviz, gayri menkul... vb. gibi verimsiz alanlara kaymaktadır. Tasarruf bankaları, tasarruf sandıkları gibi finansal kurumların etkin bir şekilde çalışması, bireyleri tasarruflarını artırmaya yönelttiği gibi, mevcut tasarrufların da verimli alanlara kaymasını teşvik eder. Zaten önemli olan husus sadece tasarrufta bulunmak değil bu tasarrufun verimli yatırımlara yönlendirilmesini de sağlamaktır.

6— Devlet Politikası : Devlet tasarrufları artırmak amacıyla çeşitli politikalar izleyebilir. Örneğin, sosyal sigorta kesintileri zorunlu tasarrufları artıracaktır. Ancak devletin zorunlu tasarrufları artırma- ya yönelik bu tür uygulamaları gönüllü tasarruflarda bir azalmaya sebep olabilir.

C— Tasarrufların Yöneleceği Alanları Belirleyen Faktörler :

Bireylerin ellerindeki tasarrufları, verimli alanlara yönlendirmeleri en az tasarrufta bulunmaları kadar önemlidir. Çünkü tasarrufların verimli alanlara yönlendirilmesi, ekonomide döner bir sermayenin oluşmasına katkıda bulunacaktır. Bireyler tasarruflarını hangi alanlara yatıracıklarına karar verirken bazı hususları göz önüne alırlar.

Tasarrufların hangi alanlara yöneleceğini etkileyen faktörlerin başında güven, istikrar ve kar gelmektedir. Ekonomik ve siyasi iktidara olan güven tasarrufların yönlendirilmesinde önemli bir rol oynar. Gü-

(23) Türkel Minibaş, «Gelişmekte Olan Ülkelerde Kalkınmanın Finansmanı», İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi, Cilt 44, Sayı 114, 1986, s. 297.

ven unsurunun oluşabilmesi ise, ekonomide istikrarın sağlanmasına bağlıdır. Ekonomik istikrarın sağlanamadığı, özellikle enflasyonun önemli boyutlara ulaştığı dönemlerde tasarruf sahipleri tasarruflarını daha yüksek kar getiren altın, döviz ve gayrimenkul gibi spekülâtif alanlara yatıracaklardır.

Türkiye'de de, ekonomik istikrarın sağlanmadığı dönemlerde tasarruflar yüksek kar getiren altın, döviz ve gayrimenkul gibi spekülâtif alanlara kaymıştır. Uygulamaya konan 4 Şubat düzenlemeleri ve faiz hadlerinin yükseltilmesi, tasarrufların altın ve dövize yatırılmasından ziyade bankalar gibi ekonominin tasarruf-yatırım-üretim dengesinde önemli bir rol üstlenen kurumlara gitmesini sağlamaya yönelik bir uygulama olarak değerlendirilebilir (24).

VIII— GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE TASARRUF HACMİ VE TASARRUF EĞİLİMİ :

Sermaye birikiminin oluşması ve yüksek bir kalkınma hızına kavuşulması için yapılması gerekli olan yatırımların en güvenilir finansman kaynağı, tasarruflardır. Bunun için hemen her ülkede, özellikle gelişmekte olan ülkelerde enflasyon, iç borçlanma gibi finansman mekanizmalarına başvurmak yerine, tasarruf oranlarını artırmaya yönelik politikalar izlenmelidir.

Böylesine büyük bir önem taşımakla beraber, tasarruf oranları, son 20 yıl içerisinde sermaye birikimi ve büyüme oranında olduğu gibi, bir çok sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkelerde azalmıştır (25). Aca-ba tasarruf oranlarındaki bu azalışın sebebi nedir ve tasarruf oranları zaman içinde nasıl bir seyir izlemiştir? Aşağıda önce gelişmiş daha sonra gelişmekte olan ülkelerde bu sorulara cevap aranacak ve yüksek tasarruf oranına sahip olması bakımından Japonya örneği incelendikten sonra, Türkiye'de tasarruf oranlarının seyri üzerinde durulacaktır.

A— Gelişmiş Ülkelerde Tasarruf Oranları :

Sanayileşmiş ülkelerde toplam tasarrufların GSMH'ya oranı 1970-1980 arasında %6 puan civarında azalmış, 1980'lerin ikinci yarısında ise %20 civarına ulaşmıştır (26). Hatta gelişmekte olan ülkelerdeki %8'lik büyük bir azalış, 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında meydana gelen tasarruf oranlarındaki önemli bir artışı hemen hemen tersine çevirmiştir.

(24) Çevik, Loc. cit., s. 56.

(25) Aghevli and Boughton, Loc. cit., s. 2.

(26) İbid.

Tasarruflardaki bu düşüşe katkıda bulunan en önemli faktör, kamu tasarruflarındaki bir azalıştır (27). Genişletici bütçe politikasını yansıtan kamu tasarruflarındaki bu azalış, toplam tasarruflardaki gerilemenin en önemli sebebinin oluşturmaktadır.

Özel tasarrufların kısa ve orta vadede artırılmasının güçlüğü, gelişmekte olan ülkelerde kamu tasarruflarının önemini artırır.

Özellikle devlet bütçesi, sermaye birikimine katkıda bulunan bir araç olarak kullanılabilir (28). Bunun için kamu harcamaları artış oranını, kamu gelirleri artış oranının altında tutmak gerekmektedir. Böylece gelir ve harcama arasındaki fark kamu tasarruflarını oluşturacaktır. Ancak kamu harcamaları artış oranını kamu gelirleri artış oranının altında tutabilmek için, devletin marjinal tasarruf oranının ortalama tasarruf oranını aşması gerekir (29). Fakat bir çok gelişmekte olan ülkede hızlı nüfus artışından kaynaklanan, kamu mal ve hizmetlerine olan talebin artmasıyla, kamu harcamaları kamu gelirlerinden daha hızlı artar. Ayrıca kamu sektörünün nisbi öneminin fazla olduğu ülkelerde kamu iktisadi teşebbüslerinin yaratacağı fonlar ek bir tasarruf kaynağı oluşturur. Uygulamada bu kesime yapılan aşırı müdahaleler, teşebbüslerin kendilerinden beklenen işlevi yerine getirememesine yol açmaktadır (30).

Kamu harcamalarındaki artış, dolayısıyla kamu tasarruflarındaki azalış yanında bir çok ülkede özel tasarruflar da 1960'lar ve 1970'lerin başındaki seviyelerin altına düşmüştür (31). Özel tasarruflardaki bu azalışın sebepleri iki başlık altında incelenebilir (32) :

1— Nüfusun Yaş Yapısındaki Değişme :

Doğum oranlarında ve aynı zamanda ölüm oranlarındaki azalma, bir çok sanayileşmiş ülkede ortalama yaşı yükseltmiştir. Bu da tasarrufları azaltmıştır. Çünkü toplam tasarruf oranı, 20 yaşın altındaki grubun 20-64 yaş grubuna oranının artışına veya yaşlıların çalışan nüfusa oranının yükselmesine bağlı olarak düşer.

(27) İbid.

(27) İbid.

(28) Osman Nedim Zillioğlu, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Dış Borç Sorunu**, Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 60, Eskişehir, 1984, s. 13.

(29) İbid.

(30) İbid.

(31) Aghevli and Boughton, Loc. cit.

(32) İbid.

2— Maliye Politikasının Dolaylı Etkileri :

Kalkınmanın finansmanında tasarrufa ağırlık veren politikalar bir yandan para politikası yardımıyla gönüllü tasarrufları, diğer yandan da maliye politikası yoluyla zorunlu tasarrufları artırır. Maliye politikası iktisadi kalkınmanın sağlanmasında büyük bir rol oynar. Ragnar Nurkse'in şu ifadeleri bu önemi daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır (33): «Maliye politikası az gelişmiş ekonomilerde, sermaye birikimi konusunda yeni bir anlam kazanmaktadır. Zira bu ekonomilerin çoğunda gönüllü tasarrufların hacmi çok azdır; bu yüzden hızlı bir iktisadi kalkınma, devletin toplam tasarruf hacmini artırmak istemesine ve artırabilmesine bağlıdır. Bunun için devletin hem gönüllü tasarruf hacmini hem de vergi yoluyla zorunlu tasarruf hacmini artırması gerekmektedir.»

Maliye politikası özel tasarrufları bir kaç yoldan etkilemektedir (34) :

1— Eğer ekonomide kullanılmayan iktisadi kaynaklar mevcutsa, bunlar gelir artışı sağlamak suretiyle ek tasarruflar meydana getirebilecektir. Ancak kişi başına düşen milli gelirle tasarruf arasında güçlü bir korelasyon olup olmadığı tam olarak belirlenemediğinden (35) gelişmekte olan ülkeler için böyle bir sonuca ulaşmak pek sağlıklı olmayabilir.

2— Vergilerde yapılan bir kesinti dolayısıyla ortaya çıkan kamu tasarruflarındaki azalış, mükellefleri cari tasarruflarını artırmaya teşvik eder.

3— Ancak kamu tasarruflarındaki bu azalış, vergi yükünü bugünden gelecek nesillere kaydıracağı ölçüde özel tasarrufların da azalmasına yolaçacaktır. Çünkü vergiler, kullanılabilir geliri düşürerek özel tasarrufları azaltır.

1980'li yıllarda bir çok sanayileşmiş ülkede hükümetlerin izlediği maliye politikaları, özel tasarruflar üzerinde etkili olmuştur. Bu yıllarda bir çok sanayileşmiş ülkede, varlıkların kıymetindeki artıştan dolayı bireylerin serveti önemli ölçüde artmıştır (36). Ancak servetteki bu artış, beklenenin aksine, tasarrufları azaltmıştır. Bu azalış Japonya'da %3.2 puan, ABD'de ise %2 puan olarak gözlenmiştir.

(33) İsmail Türk, **Maliye Politikası**, Sevinç Yayınevi, Ankara, 1989, s. 18.

(34) Aghevli and Boughton, Loc. cit., s. 3.

(35) Türk, Op. cit., s. 262.

(36) Aghevli and Boughton, Loc. cit.

B— Gelişmekte Olan Ülkelerde Tasarruf Oranları :

Gelişmekte olan ülkelerde ise, tasarruf oranları şöyle bir seyir izlemiştir (37) : Bu ülkelerde 1980'lerin ilk yarısında tarım aleyhine dönen ticaret hadleri ve dış borç faiz ödemeleri milli geliri azaltırken, borç servisi güçlüğü yaşayan ülkelerde tasarruf oranlarında önemli düşüşler gözlenmiştir. Bu yıllarda enflasyon oranının düşük olduğu ülkelerde tasarruf oranları, enflasyon oranının yüksek olduğu ülkelere göre %9-10 puan daha yüksek gerçekleşmiştir.

C— Japonya'da Tasarruf Oranları :

Dünyada en yüksek tasarruf oranına sahip ülkelerden biri Japonya'dır. Japonya hem kişisel tasarruf oranı (harcanabilir gelirin yüzdesi olarak tasarruf) bakımından %21.2 ile İtalya'dan sonra ikinci hem de özel tasarruf (38) oranı (milli gelirin yüzdesi olarak tasarruf) bakımından %22.7 ile Lüksemburg'dan sonra yine ikinci sırada yer almaktadır (39) Japonya OECD ülkeleri arasında da üst sıralara yerleşmektedir. OECD ülkelerinde ortalama özel tasarruf oranı grup olarak %15.6 iken, ABD'de hanehalkı tasarruf oranı %8.1 ve özel tasarruf oranı %10.4'tür (40). Japonya'nın tasarruf oranı OECD ülkeleri ortalaması ve ABD ile karşılaştırıldığında ne kadar yüksek olduğu açıkça görülebilir. Tasarruf oranlarının yüksekliği Japon kalkınmasında önemli bir rol oynamıştır (41).

Japonya örneği kalkınma için tasarrufların önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Diğer ülkelere iyi bir örnek teşkil ettiği için Japonya'nın yüksek tasarruf oranını etkileyen faktörleri görelim.

Bir çok iktisatçı Japonya'daki kişisel tasarrufların yüksekliğini, gelir dağılımındaki adaletsizliğe bağlamaktadır. Ancak yapılan çalışmalar bu ülkedeki gelir dağılımının İsveç hariç bütün batı ülkelerine oranla daha adil olduğunu göstermiştir. Yüksek gelirden çok, düşük gelirden az tasarruf yapıldığı varsayımı Japonya için pek geçerli olmamaktadır. Nitekim Japonya'da düşük gelirli sayılan işçilerin ortalama tasarruf eğilimi son yıllarda %18 civarına kadar yükselmiştir (42).

(37) İbid.

(38) Özel tasarruflar, kişisel ve kurumsal tasarruflar toplamından oluşmaktadır. Bu paragraftaki bütün rakamlar 1976-82 yılları ortalamalarıdır.

(39) Horioka, Loc. cit., s. 22.

(40) İbid.

(41) Tayyyar Sadıklar, **Zirvedeki Japonya**, 3. Baskı, Ankara, 1991, s. 201.

(42) İbid.

Japonya'nın tasarruf oranlarının bu derece yüksek olmasında etkisi bulunan faktörler şunlar olabilir (43) :

1— Birincisi; mülk gelirlerinin, milli gelir içinde büyük bir paya sahip bulunmasıdır. Bu pay 1938 yılında %21 iken, 1980'li yıllarda %9-10 civarında gerçekleşmiştir. Ancak Amerika, İngiltere, Belçika gibi ülkelerde de bu oranın %10'un üzerinde olduğu göz önünde tutulursa, Japonya'nın yüksek tasarruf oranını mülk gelirlerine bağlamanın ne kadar doğru olabileceği şüphelidir.

2— İkincisi; kişisel gelirler içinde tarım, ormancılık ve balıkçılık sektöründen doğan bazı gelirlerin büyük bir paya sahip olmasıdır. 1950-60 döneminde kişisel gelir içinde bu gelirlerin oranı %38.9 olmuştur. Geleceklerini garanti altına almak zorunda olan ve gelirleri sık sık dalgalanmalara maruz kalan bu gelir sahiplerinin, 1960 yılından önce gelirlerinin %30'una yakını tasarruf ettikleri tespit edilmiştir. Son yıllarda ise bu sınıfın tasarruf eğilimi %16'ya kadar düşmüştür. Ancak savaş sonrası dönemde bu sektörün milli gelirin %50'sinden fazlasını sağlaması ve bu gurubun %25-30 gibi yüksek tasarruf eğilimine sahip olması, savaş sonrasında ihtiyaç duyulan yatırım fonlarına bir destek sağlamıştır.

3— 1955 yılını izleyen dönemde yüksek bir kalkınma hızı dolayısıyla kişisel gelirdeki artışlar tasarruf artışına katkıda bulunmuştur. Ayrıca o yıllara kadar sadece memurlara uygulanan ikramiye sistemi, yılda dört defaya kadar olmak üzere işçi ücretlerine de uygulanmaya başlanmıştır. Bu ikramiyeler, tasarruf eğilimini artırmaktadır. Ancak son yıllarda ikramiyeler ücretin bir parçası olarak görülmekte, yani ilave bir gelir gözü ile bakılmamaktadır. Dolayısıyla bu gelirin tamamen tasarruf edildiği söylenemez.

4— Japonya'da süregelen, kıdeme göre ücret esası yüzünden yaşlı işçiler daha fazla ücret almakta ve bu işçilerin tasarruf eğilimi çeşitli nedenlerle yüksek olduğundan tasarruf hacmi olumlu yönde etkilenmektedir.

5— Sosyal güvenlik önlemlerinin yeterli olmaması, kişileri; emekliliklerini, hastalık durumlarını kendi tasarruflarıyla güvence altına almaya zorlamıştır.

---

(43) Ibid., s. 202.

6— Büyük bir mesken buhranı olan Japonya'da kişilerin gelecekte bir ev sahibi olma arzuları da kişisel tasarrufları artıran önemli bir etkidir.

7— Buraya kadar saydığımız ekonomik etkenler yanında, Japon karakterinde mevcut olan sade yaşama biçimi de tasarrufları olumlu yönde etkilemektedir.

Özet olarak, Japonya'daki yüksek tasarruf oranlarının; mülk gelirleriyle tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörlerinden elde edilen gelirlerin milli gelir içindeki payları, kişi başına düşen gelirdeki artışlar, kıdeme göre ücret esası, sosyal güvenlik önlemlerinin yeterli olmaması, mesken buhranı ve Japon insanların sade yaşama biçimi gibi faktörlere bağlı olduğu söylenebilir.

Bu faktörlerin etkisiyle Japonya'da oluşan yüksek tasarruf oranları Tablo 3'de görülmektedir.

TABLO 3 : JAPONYA VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE KİŞİSEL TASARRUF (1) ORANLARI (1980-1986)

YILLAR	ABD (%)	JAPONYA (%)
1980	7.3	17.9
1981	7.7	18.3
1982	7.0	16.5
1983	5.5	16.3
1984	6.5	16.0
1985	5.2	16.0
1986	4.0	16.5

(1) Kişisel tasarruflar, özel tasarrufla kurumsal tasarruf arasındaki farktır.

Kaynak : «Yen» Japan's New Financial Empire and its Threat to America, Daniel Burste'inden Sadıklar ,Op. cit., s. 203.

Tabloyu incelediğimizde Japonya'da tasarruf oranlarının, ABD tasarruf oranlarından yaklaşık 2-2.5 katı daha fazla olduğu görülür.

Buradan; tasarruf oranlarının yüksek olmasının Japonya'nın hızlı kalkınması üzerinde oldukça etkili olduğu sonucuna ulaşılabılır. Dolayısıyla, yüksek bir kalkınma hızına kavuşmak isteyen bir ülkenin, sermaye birikiminin artırılması için gerekli yatırımların en önemli ve güvenilir finansman kaynağının tasarruflar olduğunu söyleyebiliriz.

D— Türkiye'de Tasarruf Oranları :

Günümüzde Türkiye'de de tasarruflar gelişmekte olan ülkelerle kıyaslandığında küçümsenemeyecek bir büyüklüğe ulaşmıştır. Ülkemizde 1975-89 yılları arasında tasarruf oranlarının seyri tablo 4'de görülmektedir.

Tablodan görüldüğü gibi 1975 yılından 1981 yılına kadar toplam iç tasarruf oranı dalgalanmalar göstermekle birlikte, 1982 yılından itibaren düzenli bir artış göstermiş ve 1988 yılında %26.1'e ulaşmıştır. Bu oran Türkiye'nin 1960 yılındaki iç tasarruf oranı (%13.5) ile kıyaslandığında yaklaşık iki katına yakın bir artış sağlandığı görülebilir (44). %26.1'lik bir tasarruf oranına ulaşmak Türkiye için önemli bir gelişme sayılmakla birlikte, 1960 yılından 1988 yılına kadar 28 yıllık bir süre içinde büyük bir artış kaydedildiği söylenemez.

TABLO 4 : TÜRKİYE'DE TASARRUF ORANLARI (1975-89)
(Cari fiyatlarla GSMH'ya Oranlar)

Yıllar	Toplam İç Tasarruflar	Toplam Dış Tasarruflar	Özel Tasarruflar	Kamu Tasarrufları
1975	19.2	4.4	11.3	7.9
1976	22.3	4.8	14.6	7.7
1977	19.4	6.4	13.4	6.0
1978	17.3	2.3	8.1	9.2
1979	15.3	2.4	11.0	4.3
1980	16.0	5.9	10.6	5.4
1981	18.6	3.2	9.5	9.1
1982	15.9	1.7	7.6	8.4
1983	16.2	3.7	8.4	7.8
1984	16.5	2.8	9.2	7.3
1985	18.9	1.9	9.1	9.8
1986	21.8	2.6	11.2	10.6
1987	24.0	1.4	15.3	8.6
1988	26.1	-2.1	17.4	8.7
1989(1)	22.6	-0.9	16.2	6.4

(1) Gerçekleşme Tahmini

Kaynak : DPT, 1980'den 1990'a Makro Ekonomik Politikalar- Türkiye Ekonomisindeki Gelişmelerin Analizi ve Değerlendirmeler, 24 Temmuz 1990, s. 31.

(44) Dura, Op. cit., s. 186.

Özel tasarruflar, aynı dönemde kamu tasarruflarına oranla daha yüksek bir artış göstermiştir. 1975 yılında %13.3 olan özel tasarruf oranı, 1988 yılında %17.4'e yükselmiştir. Buna karşılık 1975 yılında %7.9 olan kamu tasarrufları, 1988 yılında %8.7'ye ulaşmıştır.

Tabloya baktığımızda dikkati çeken bir diğer nokta da son yıllarda dış tasarrufların negatif olmasıdır. Bunun en büyük sebebi ise, yatırımları gerçekleştirmek için yeterli tasarruf hacmine ulaşmış olmasından ziyade yatırımlardaki azalıştır.

Türkiye'de son yıllarda tasarruf oranlarının yüksek bir seviyede ulaşmış olmasına muhtemel sebepleri gelir dağılımında adaletsizlik, vergi politikalarında değişiklik, reel ücretlerin üretkenliğin altında seyretmesidir. Şimdi bunları kısaca görelim (45) :

1— Gelir dağılımındaki adaletsizliktir. Gelir dağılımındaki bozuluk tasarrufları olumlu yönde etkileyebilir.

Türkiye'de geçmiş dönemlere kıyasla sınıai bir toplum haline gelmiştir. Böyle bir toplumda gelir eşitsizliğinin artması ve kar geliri sahiplerinin de çoğalmasıyla, tasarruf oranlarının yükselmesi beklenir. Zira kar geliri sahipleri yüksek gelir diliminde bulunmakta ve bu grup ücretlere kıyasla daha fazla tasarrufta bulunmaktadır.

2— Vergi politikalarında şirket tasarruflarını artırıcı değişikliklerin yapılmasıdır. Özellikle 1980'den sonra uygulamaya konan vergi tedbirleri kâr gelirlerini, dolayısıyla işletme tasarruflarını artırma imkanı yaratmıştır.

3— Sanayide reel ücretlerin üretkenliğin altında seyretmesidir. Tasarruf oranlarının kar gelirlerindeki artış yoluyla artırılabilmesi için, üretkenlik artışından oluşan kazancın tüketim eğilimi yüksek olan gruplardan ziyade, tasarruf eğilimi yüksek olan gruplara yönlendirilmesi gerekir. Yani reel ücretlerdeki artış, üretkenlik artışının ne kadar altında tutulursa sanayide tasarruf oluşumu da o kadar kolay olacaktır.

Türk sanayiinde üretkenlik-reel ücretler ilişkisi üzerine yapılan bazı etüdler, kısmen bu mekanizmanın mevcut olduğunu göstermiştir (46).

(45) İbid., s. 192.

(46) Ayrıntılı bilgi için bkz. : Dura, Op. cit., s. 200.

4— İç ticaret hadlerinin tarım aleyhine bozulmasıdır. 1974-78 arasında tarım lehine seyreden ticaret hadlerinin 1979'dan sonra tarım aleyhine bozulmasıyla, tarımdan sanayiye bir kaynak aktarımı gerçekleşmeye başlamıştır.

Türkiye'de tasarruf oranının daha da artırılabilmesi halkımızın gösteriş tüketimi ve spekülatif alanlar gibi tasarrufları verimsiz alanlara kaydıran alışkanlıklardan kurtulabilmelerine bağlıdır. Bunun yanında mali kuruluşların etkin hale getirilmeleri de, tasarruf oranlarının artırılmasına olumlu katkıda bulunacaktır.

SONUÇ

GOÜ'in kalkınmaları sırasında karşılaştıkları en önemli güçlük, finansman sorunudur.

GOÜ'de finansman sorunu, başta sermaye ve iç tasarrufların yetersizliği olmak üzere, mevcut tasarrufların verimli bir şekilde kullanılmaması sonucu ekonomide sürekli fon akışının oluşturulmaması, mali kurumların etkin olmaması ve vergi sistemindeki eksiklikler nedeniyle kamu tasarruflarının yetersiz kalması gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerin içinde buldukları fasit daireden kurtularak sermaye birikimini artırabilmeleri, öncelikle iç tasarruf hacmini artırmalarına bağlı olacaktır.

GOÜ'de tasarruf hacminin artırılabilmesi, tasarruf oranlarının düşük olmasına yol açan faktörlerin ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Söz konusu ülkelerde tasarruf oranları; kişi başına düşük gelir, adaletsiz gelir dağılımı, spekülatif kazançlar, gösteriş etkisi, mevcut tasarrufların iddihara yönelmesi, kurumlaşmanın sağlanamamış olması ve toplumsal kuralların olumsuz etkileri gibi sebeplerden düşük kalmaktadır.

Bununla birlikte son yıllarda GOÜ'in tasarruf oranlarında belirgin bir artış gözlenmiştir. Bu artış enflasyonun mevcut olmadığı ülkelerde daha yüksek olmuştur.

Gelişmiş ülkelerde ise, tasarrufların GSMH'ya oranı, 1970-1980 döneminde düşmüştür. Bunun en önemli sebebi genişletici bir bütçe politikası izlemeleri sonucu kamu tasarruflarının azalmış olmasıdır. Aynı dönemde özel tasarruflarda da bir düşüş gözlenmiştir. Özel tasarrufların azalmasının en önemli sebebi ise ortalama yaşın yükselmesi ve maliye politikasının tasarruflar üzerinde beklenen olumlu etkiyi yaratmamasıdır.

Türkiye'de de tasarruf oranları son yıllarda yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Tasarruf oranlarının yükselmesine katkıda bulunan faktörleri şöyle sıralayabiliriz: Gelir dağılımındaki adaletsizlik, vergi politikalarında şirket tasarruflarını artıracak değişikliklerin yapılması, sanayi- de reel ücretlerin produktivitenin altında seyretmesi ve iç ticaret had- lerinin tarım aleyhine dönmesidir.

GOÜ kalkınmanın finansmanında özel tasarrufların yanısıra, ver- gileme, enflasyon ve iç borçlanma gibi finansman mekanizmalarından da faydalanabilirler. Ancak bu finansman mekanizmalarının, fon te- min etmek gibi avantajlarının yanında bazı dezavantajları da vardır. Dolayısıyla kalkınmanın en güvenilir finansman kaynağının tasarruf- lar olduğu ve GOÜ'in tasarruflarını artırmaya yönelik tedbirler alma- larının gerekli olduğunu söyleyebiliriz.

GOU'de tasarruf eğilimini artırıcı çarelerin aranması kalkınma po- litikalarının temelini teşkil etmektedir. Tasarrufların artırılması yö- nünde alınması gereken tedbirler şöyle sıralanabilir :

1— Gelir artışı sağlanmalıdır. Bireylerin yaşamı boyunca, her yaş- ta tüketimi gelire bağlıdır. Gelir arttıkça, gelirden tüketime ayrılan pay mutlak olarak artmakla birlikte, nisbi olarak azalır. Böylece tasar- rufların artması beklenir.

2— Emeklilik yaşının yüksek olmasının tasarruflar üzerinde ne- gatif etki yapacağı söylenmişti. Dolayısıyla tasarruf oranlarını artır- mak için, emeklilik yaşının düşürülmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

3— Tasarruf bankaları, tasarruf sandıkları... vb. gibi mali kurum- lar (özellikle sermaye piyasası) etkin bir şekilde çalışır hale getirilme- lidir.

4— Reel faiz oranları yükseltilmelidir. Böylece bireyler hem ta- sarrufa teşvik edilmiş olur hem de tasarrufların mali sisteme yönelme oranı artırılabilir.

5— Genel bir harcama vergisinin uygulamaya konması, bir yan- dan devletin vergi gelirlerini artırırken diğer yandan da tüketicilerin kararlarını etkileyerek, tüketim eğilimini azaltacaktır. Bu da bireyle- rin tasarruflarını artırabilir.

Ayrıca en az geçim indirimi tavanının yükseltilmesi ve gelir vergilerinde başlangıç dilimler için artan oranlılığın azaltılması da, tasarruf oranlarını artırabilecektir.

6— Yukarıdaki önerilerin hepsi gerçekleşse bile, kanımca tasarruf oranlarındaki artış ve bu tasarrufların verimli alanlara yönelmesi, bireylerin tasarruf alışkanlıklarının değiştirilmesine bağlı olacaktır. Dolayısıyla duyurular, televizyon ve radyo gibi iletişim araçlarıyla, bireyler tasarrufun önemi ile bu tasarrufların ne şekilde değerlendirilebileceği, tasarrufların ileride kendisine, çocuklarına ve ülkesine ne gibi yararlar sağlayacağı konularında ikna edilebilirse, tasarruf oranlarında önemli artışlar görülecektir.